

ԱՍՏՎԱԾԱՆՉՅԱՆ ՊԱՏՄՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ ՈՐՊԵՍ ԴԱՍՏԻԱՐԱԿՈՒԹՅԱՆ
ԱՆՆՐԱԺԵՇՏ ՆԱԽԱՊԱՅՄԱՆ ՈՒ ՄԻՋՈՑ ՅԱԿՈՐ ՊԱՐՈՆՅԱՆԻ
«ԹԱՏՐՈՆ. ԲԱՐԵԿԱՄ ՄԱՆԿԱՆՑ» ՊԱՐԲԵՐԱԿԱՆՈՒՄ¹

Նայերեն առաջին մանկական «Թատրոն. բարեկամ մանկանց» պարբերականի էջերում լույս ընծայված պատմություններն իրենց բարոյախրատական նշանակությամբ միտված էին նպաստելու Կ. Պոլսի հայկական ընտանիքներում հասակ առնող երեխաների քրիստոնեական դաստիարակությանը:

«Թատրոն. բարեկամ մանկանց»-ի ընթերցողները, անշուշտ, կնկատեն, որ Հակոբ Պարոնյանն իր խմբագրած մանկական պարբերականում հրատարակել է նաեւ աստվածաշնչյան որոշ պատմություններ, որոնք երեխաներին դյուրըմբռնելի ձևով մատուցելու մտադրությամբ շարադրել է սեփական դիտանկյունից: Բայց ինչպե՞ս է մեկնաբանել դրանք մեծ գրողը: «Այդ է էականը,– իրավացիորեն նկատում է Գառնիկ Ստեփանյանը,– միստիկական, բարոյախոսական կողմը, հրաշապատում կեղեւը դուրս գցելով՝ նրանց տվել է միանգամայն նոր մեկնաբանություն՝ երբեմն այնքան սրամիտ ու համարձակ, որ մարդ կարող է զարմանալ, թե ինչպես են հանդուրժել Կրոնական ժողովը եւ Ուսումնական խորհուրդը, երգիծաբանին չեն բանադրել որպես ամբարիշտ»²: Վերոհիշյալը խոսում է այն մասին, որ Պարոնյանը, ամենեւին չլինելով, այսպես կոչված, մանկական գրող, բայց ունենալով հստակ գիտակցություն, որ ստեղծագործում է նախադպրոցական տարիքի, կրտսեր ու միջին դպրոցահասակ երեխաների համար, եւ անհրաժեշտ է հաշվի առնել նրանց տարիքային ու հոգեբանական առանձնահատկությունները, դաստիարակության խնդիրները, միջավայրը, հայրենիքից դուրս՝ օտար հողում

¹* Ստացվել է՝ 19.06.2023, գրախոսվել է՝ 27.06.2023:

էլ. հասցե՝ harutyunyanlusya@gmail.com:

² Գ. ՍՏԵՓԱՆՅԱՆ, Հակոբ Պարոնյան, Երևան, 1964, էջ 181:

եւ այլակրոն մարդկանց շրջապատում ապրելը, կարողացավ իրագործել մանկական պարբերական խմբագրելու ծրագիրը:

Պարոնյանի մանկական երկերի համապատկերում աստվածաշնչյան պատումների դաստիարակչական դերը բացահայտելու գործում օգնության են հասնում «Թատրոն. բարեկամ մանկանց» պարբերականում փոքր քանակով տպագրված բիբլիական պատմությունները՝ «Ադամ Եւային խաբուիրը», «Քրիստոսի մէկ հրաշքը», «Դաւիթ եւ Դողիաթ», «Պաղտասար թագաւորին խնջոյքը», «Անառակ որդի», «Տէր Զաքարիոն քարոզը», «Աստուծոյ իմաստութեան վրայ գանգատողը շուտով կը զղջայ», «Յովսէփ գեղեցիկ», «Անվախ Ներսէս», «Աստուծոյ արդարութիւնը» եւ այլն:

Ինչո՞ւ էր առհասարակ Պարոնյանն իր մանկական թերթում հրատարակում աստվածաշնչյան պատմություններ, եւ ի՞նչ էր սքողված այդ նպատակադրման հիմքում: «Բնականաբար Պարոնյանը չէր կարող իր թերթից իսպառ վանել Աստվածաշնչի առասպելները, — համոզված է գրականագետ Գ. Մադոյանը — նա ստիպված էր ընտրութեամբ իր ընթերցողներին վերապատմել դրանցից մի քանիսը: Այս առողջ մոտեցումը բարձրացնում էր նրա թերթի արժեքը: Հատկանշական է, որ հետագայում, երբ թերթն անցնում է Յազմաճյան գրատան ձեռքը, մոռացության է տրվում այս պարոնյանական ավանդույթը, թերթը լցվում է սրբազան պատմության առասպելներով ու նկարներով, որը եւ քննադատվում է մամուլի կողմից»³:

Աստվածաշնչի բովանդակության զանազան մեկնաբանություններում Հ. Պարոնյանը խրատներ եւ խորհուրդներ է տալիս թե՛ մեծերին, թե՛ փոքրերին: Դրանցից է «Աստուծոյ իմաստութեան վրայ գանգատողը շուտով կը զղջայ» ստեղծագործությունը, որտեղ Պարոնյանն ընդգծում է այն գաղափարը, որ յուրաքանչյուր արարչագործություն օգտակար է մարդկանց եւ բարօրություն է բերում նրանց:

Երբեմն մենք գանգատվում ենք երեւույթներից, որոնք մեր առօրյայում դժվարություններ են ստեղծում. այդպես բողոքում է շուկայից վերադարձող վաճառականը, քանի որ խոնավ ու անձրեւոտ եղանակի պատճառով նա հաճախ էր սայթաքում եւ ցեխի մեջ ընկնում: Սակայն նույն խոնավ եղանակի շնորհիվ նա ազատվում է ավազակի գնդակից,

³ Գ. ՄԱԴՈՅԱՆ, Հակոբ Պարոնյան, Երեւան, 1960, էջ 75:

որովհետեւ վառողը թրջվել էր, եւ հրացանը չի կրակում: Վաճառակահին հաջողվում է փախչել ու ողջ-առողջ տուն հասնել: Նա փառք է տալիս Աստծուն՝ ինքն իրեն ասելով. «Ինչ անխելքութիւն էր, այն գէշ օդն Աստուծոյ մէկ անգին պարգեւը սեպելու տեղ՝ դժգոհութիւն ըրի: Թէ որ երկինքը պայծառ ըլլար եւ օդը չոր՝ հիմա բանս բուսած էր, զաւակներս պարապ տեղը պիտի սպասէին իմ դարձիս: Անձրեւը՝ որուն համար գանգատուեցայ, թէ կեանքս եւ թէ հարստութիւնս ազատեց: Ասկէ ետքը մեղա՛յ, որ Աստուծոյ ըրածը պարսաւեմ: Իր իմաստութիւնը ամեն բանի մեջ կը փայլի, բայց մեր անխելքութիւնը չենք տեսներ»⁴:

Ավելորդ չենք համարում անդրադառնալ աստվածաշնչան այնպիսի մանրամասների, որոնք կօգնեն ճիշտ դաստիարակել երեխաներին եւ գտնել կյանքը ճիշտ ապրելու համար այնպիսի ցուցումներ, որպիսիք օգտագործել է մեծ երգիծաբանն ու մանկագիրը: Մանավանդ որ ժամանակակից շատ մանկավարժներ եւ ծնողներ բազմիցս արտահայտվում են այն մասին, որ երեխաները փոխվել են, որ դժվարացել է նրանց ուսումնական գործընթացի մեջ ներգրավելը: «Մանկական գրականության հիմնական խնդիրն է նպաստել, որ երեխաների հեքիաթային գույներն ու հնչյունները չաղավաղվեն, — համոզված է գրականագետ Մ. Գիլավյանը, — որ նրանք ներդաշնակվեն բնության հետ ու սիրով լցվեն Աստծո ստեղծած բոլոր կենդանի արարածների նկատմամբ: Այս նպատակներով է մանկապատանեկան գրականությունը դիմում Աստվածաշնչին, որը մարդասիրական գաղափարների անսպառ շտեմարան է: Աստվածաշնչան պատվիրանները՝ որպէս մատաղ սերնդի բարոյահոգեբանական դաստիարակության, անհատականության ձեւավորման, մտահորիզոնի ընդլայնման կարեւոր գործոններ»⁵:

Այս առումով Աստվածաշունչը սովորեցնում է այնպիսի գործնական միջոցներ, որոնք հնացած եւ ավելորդ չի կարելի համարել:

Ուզում ենք ուշադրություն հրավիրել հետեւյալի վրա:

Աստված ծնողներին օժտել է բնածին հատկություններով, որոնք օգնում են նրանց դաստիարակել երեխաներին: Աստված օգնում է հասկա-

⁴ «Թատրոն. բարեկամ մանկանց», կիսամսեայ պատկերազարդ հանդէս, Կ. Պոլիս, 1876, թիւ 7, էջ 54:

⁵ Մ. ԳԻԼԱՎՅԱՆ, Աստվածաշնչան թեմաներն ու մոտիվները նորագույն շրջանի հայ մանկապատանեկան գրականության մեջ, Կանթեղ, գիտական հոգվածների ժողովածու, 2018, թիվ 1, էջ 3–4:

նալ հրահանգներ, որոնք վերաբերում են բարոյական եւ հոգեւոր հարցերին, երեխաների դաստիարակությանը:

Աստվածաշունչը հատուկ ցուցումներ է տալիս ծնողներին՝ հայրերին՝ առանձին, մայրերին՝ առանձին: Աստծու խոսքը նշում է, որ երեխա դաստիարակել ու մեծացնել նշանակում է տարիներ շարունակ անձնագործողի դրսևորել:

Այս շրջանում է, որ ծնողների դերն ու օրինակը մեծ նշանակություն են ստանում: Աստվածաշունչը խորհուրդ է տալիս հաճախ զրույցներ ունենալ երեխաների հետ: Նրանց հետ անհրաժեշտ է խոսել իրական կյանքի օրինակներով եւ բացատրել, թե ինչպես սխալ ճանապարհով գնացողները կարող են վնասներ կրել, իսկ ճիշտ ճանապարհի վրա գտնվողները՝ օգուտներ քաղել: Պարոնյանը դա անում էր Հովսեփի, Դավթի անունով, Հովսեփի որդու միջոցով: Ծնողները կարող են դա անել՝ նման օրինակներ բերելով իրենց շրջապատից: Մնում է երեխաների ուշադրությունը հրավիրել բացասական եւ դրական օրինակների վրա:

«Յովսէփ գեղեցիկ» պատմության միջոցով Պարոնյանը ցանկանում է երեխաներին ցույց տալ նախանձի կործանարար հետեւանքները: Նախանձն ամբողջությամբ կարող է բարոյալքել մարդուն: Հետեւելով այս պատմության մեջ ծավալված իրադարձություններին՝ տեսնում ենք, թե ինչպես է նախանձը մարդու հոգում ատելություն, թշնամանքի բույն հյուսում եւ անգամ դրդում եղբայրասպանության:

Ինչ է ուզում Պարոնյանն այս պատմության շնորհիվ սովորեցնել երեխաներին: Ո՞րն է հեղինակի իրական նպատակը, եւ ինչո՞ւ է իր մանկական պարբերականում նմանօրինակ պատմությունների կողքին այս պատմությունը նույնպես ներառել: «Յովսէփ գեղեցիկ» պատմությունն այն մասին է, թե ինչպես եղբայրները միասին խորհրդակցեցին եւ որոշեցին սպանել արյունակից կրտսեր եղբորը: Այնուհետեւ մի սուտ հորինեցին՝ փորձելով խաբել սեփական հորը: «Յակոբ Նահապետին տղան Յովսէփ Գեղեցիկ՝ առաքինութեան եւ խելացութեան կողմանէ ամեն պատանիներու աննման օրինակ մը ըլլալով՝ սիրով մտիկ կըլլուի իր գըլխուն եկած բաներուն պատմութիւնը, եթէ հազարաւոր անգամ ալ պատմուի: Յովսէփի եղբայրները կասկածելով, որ իրենց հայրը իրենցմէ աւելի կը սիրէ Յովսէփը, կը նախանձէին վրան եւ կատէին զանիկա»⁶: Հետեւյալ

⁶ «Թատրոն. բարեկամ մանկանց», Կ. Պոլիս, 1876, թիւ 8, էջ 60:

պատմության օգնությամբ երգիծաբանն իր փոքրիկ ընթերցողներին փորձում էր բացատրել, որ եղբայրների սրտի մեջ առաջացած նախանձի հետեւանքը դարձավ բարկության, ատելության, ստելու, եղբորը գերի վաճառելու եւ հոր հետ անխղճաբար վարվելու դրդապարճառ:

Բարոյագետ Պարոնյանը, ընտրելով ու շարադրելով այս աստվածաշնչյան պատմությունը, ոչ միայն քայլ է անում երեխաներին կրթելու եւ քրիստոնյային վայել դաստիարակելու, այլեւ մտքերի ու զգացումների զարգացման որոշակի ուղղություն է տալիս: «Կ. Պոլսում գտնվելու տարիները,— նկատում է գրականագետ Ա. Գլջյանը,— փաստորեն կյանքի ու մշակույթի հետ հաղորդակցվելու համալսարաններ էին եղել երիտասարդ տաղանդի համար: Այս ընթացքում նա շատ բան էր տեսել, ապրել, ճանաչել, փորձել, մերժել: Նրա հոգին նոր պայմանների մեջ էր աճել ու թրծվել: Նա ձեռք էր բերել նոր պահանջմունքներ, ճանապարհի որոնումներում առավել նկատելի էր դարձել սեփական իդեալի դերը: Նա կյանքի փորձության մի կարեւոր շրջան էր անցել, շատ բան գիտեր աշխարհի ու իրականության մասին: Միշտ մնալով ինքնուրույն մտածող՝ արդեն սեփական հայացքով էր իմաստավորում իրականությունը»⁷:

«Յովսէփ գեղեցիկ» պատմության օրինակով, այդ պատմության կերպարներով ու կատարվող իրադարձություններով Հ. Պարոնյանը փորձում է հուշել երեխաներին, որ նախանձն ինքնին անտեսանելի է, որովհետեւ մարդու ներսում է, եւ անգամ մի փոքր հատիկ նախանձի սերմը բավական է, որ այն վնասներ պատճառի եւ տվյալ մարդուն, եւ շրջապատի մարդկանց: Կարեւոր է նաեւ թույլ տալ, որ երեխան տեսնի իր սխալ արարքի հետեւանքը: Դա արդարամտություն կսովորեցնի երեխային, եւ նա կհասկանա, որ առավել հոգատար եւ խնամքով պետք է վերաբերվել ուրիշներին: Նման հարցերի մեջ է խորամուխ լինում մանկագիր Հ. Պարոնյանը «Թատրոն. բարեկամ մանկանց» պարբերականում:

Երգիծաբանը ոչ թե սրբերի շարքին դասված նշանավոր գործիչների կյանքի ու գործունեության մասին շարադրմամբ, աստվածաշնչյան բարոյախոսական առակներով, այլ նշանավոր մարդկանց կյանքի արգասավոր եւ օգտաբեր դրվագներով է ուզում դաստիարակել նոր հասունացող սերնդին: «Բարոյական քարոզին փոխարինում են գեղարվես-

⁷ Ա. ԳԼՋՅԱՆ, Երիտասարդ Հակոբ Պարոնյանը ինքնահաստատման ճանապարհին (1868–1870 թթ.), Լրաբեր հասարակական գիտությունների, 1991, թիվ 5, էջ 115:

տական տարբեր միջոցները, որոնց շնորհիվ Պարոնյանը,— համոզված է պատմաբան Ա. Խառատյանը,— իր ընթերցողի մեջ ձեռավորում է որոշակի վարքագիծ եւ գեղագիտական նախասիրություններ: Պարբերականի խմբագիրն ամենուրեք ելնում է բարոյական պարտքի զգացումից, որով եւ պայմանավորվում է նրա վերաբերմունքը մարդու եւ արտաքին աշխարհի նկատմամբ: Ոչ քիչ դեպքերում Պարոնյանն այդ պարտքը պատկերացնում է կրոնաբարոյական դաստիարակության արժեքներով եւ շեշտում իր ամենակարեւոր նպատակը՝ «դեռահաս տղայոց դաստիարակությունը»⁸:

Ըստ աստվածաշնչյան պատումի՝ Ադամն ու Եւան նախքան մեղսագործությունն ու դրախտից արտաքսումը Եդեմում ապրել են անհոգ այնքան ժամանակ, քանի դեռ չեն խախտել Արարչի կարգադրությունը: Եւ դեռ երկար կարող էին շարունակել ապրել, եթե լսեին Աստծու հորդորն ու զգուշացումը՝ չուտել բարու ու չարի գիտություն ծառից: Ել չենք ասում, որ հետագայում նրանց թույլ կտրվեր ուտել կյանքի ծառի պտղից եւ հավիտյան ապրել:

«Թատրոն. բարեկամ մանկանց» պարբերականում պարոնյանական մեկնաբանությամբ հրատարակված «Ադամ Եւային խաբուիլը» պատմության մեջ հեղինակն էական մեկ այլ միտք է զարգացրել ու ներկայացրել հեքիաթի ձեւով՝ սեփական հանցանքն ուրիշի վրա գցելը: «Այն վայրկենին թագաւորը ներս մտնելով՝ մուկին ուր ըլլալը կը հարցնէ: Էրիկը կմկըմալով ասանկ կը պատասխանէ. «Վեհափառ թագաւոր, իմս չէ յանցանքը: Խնչ ըսեմ սա կնկանս որ ամանին մէջինը հասկնալու համար գլուխս տարաւ. ես չուզելով բացի եւ մուկը փախաւ:

— Տէ, ըսաւ թագաւորը դուն չէիր այն օրը անտառին մէջ ըսողը որ՝ ես եթէ Ադամին տեղն ըլլայի, սանկ կընէի, նանկ կընէի. ո՛ւր է, ապտակ մը պիտի իջեցնէիր կնկանդ. պէտք էր որ պահէիր խոստմունքդ»⁹:

Դյուրին գործ է ուրիշի սխալը մատնացուցց անելը, այնինչ հաջորդ վայրկյանին հնարավոր է դու ինքդ գործես այդ նույն սխալը: Յուրաքանչյուրս կարող ենք ընկնել փորձանքի մեջ, բայց ամենակարեւորը դրանից դաս քաղելն ու խրատվելն է: Պարոնյանը հենց այս մտադրությամբ, միմիայն երեխաներին իր մանկական պարբերականում բերված

⁸ Ա. ԽԱՌԱՏՅԱՆ, Հակոբ Պարոնյանի պարբերականները (մեծ երգիծաբանի ծննդյան 150-ամյակի առթիվ), «Պատմա-բանասիրական հանդես», Երեւան, 1994, էջ, 93:

⁹ «Թատրոն. բարեկամ մանկանց», Կ. Պոլիս, 1876, թիւ 2, էջ 14:

օրինակներով խրատելու ցանկությամբ է, որ հորդորում է նույն սխալը երկրորդ անգամ չգործել:

Կարելոր է հասկանալ, թե որն է փորձության մեջ ընկնելու պատճառը. երբեմն հենց գայթակղությունը, անտեղի ու ավելորդ հետաքրքրասիրությունը, Աստծու պատվիրաններին ականջալուր չլինելը, սատանայի կամքը կատարելն ու նրա ստին հավատալը: Այո՛, Աստված չի հանդուրժում իր զավակների անհնազանդությունը: Անհնազանդությունն այն է, երբ մենք, Աստծու պատվիրանները գիտենալով հանդերձ, շեղվում ենք ճշմարիտ ուղուց եւ փորձանքի մեջ ենք ընկնում:

«Ադամ Եւային խաբուիլը» պատմության վերջաբանում Պարոնյանն անմիջական զրույց է ծավալում երեխաների հետ եւ բացահայտում է, թե ինչ նկատառումով է թերթում զետեղել սույն խրատական պատմությունը, եւ այնուամենայնիվ ինչի է ձգտում այս ամենով հասնել երգիծաբանը: «Թատրոնիս մէջ ինչո՞ւ դրի ես այս պատմութիւնը գիտէ՞ք, խելացի տղայք. ուզեցի հասկցնել որ այս աշխարհիս մէջ մարդիկ, թէ մեծ ըլլան եւ թէ պզտիկ, թէ տղայ եւ թէ չափահաս, միշտ փորձութեան որոգայթին մէջ կ'իյնան: Գիտէ՞ք ինչ է փորձութիւնը. ամենուն գիտցած եւ շատ անգամ ամենուս գլուխը եկած բանն է որ փորձանք կ'ըսուի. որո՞ւն գլուխը եկած չէ մեծ կամ պզտիկ փորձանք մը. բանն ան է որ օգուտ քաղէ անկէ եւ խրատուի»¹⁰:

Ադամի ու Եւայի պատմությունը պատմություն է Աստծու կամքին չհնազանդվելու եւ դրա արդյունքում Արարչի բարկության մասին, որի պատճառով նրանք, պատժի արժանանալով, զրկվեցին դրախտից: Այսինքն՝ սա մեզ համար պետք է դաս լինի, որ մենք երկյուղով եւ հնազանդությամբ մոտենանք Աստծու յուրաքանչյուր պատգամին:

Պարոնյանական «Ադամ Եւային խաբուիլը» հեքիաթում ընթերցողը տեսնում է ոչ միայն զուտ բիբլիական պատմության վերարտադրությունը, այլ ավելի կարելոր մի հանգամանք՝ նախանշում է մարդ արարածի մեղսագործ տեսակը: Իսկ ի՞նչ հնարանքի է դիմում հեղինակը, ինչպե՞ս է իր խորաթափանց պատմության միջոցով խրատում երեխաներին: Ակնհայտ է, որ Պարոնյանն անհնազանդության գաղափարն անփոփոխ է թողել, բայց փոխարենն ընտրել է կերպարային այնպիսի համակարգ, որը կհամապատասխաներ երեխաների տարիքային եւ հոգեբանական

¹⁰ «Թատրոն. բարեկամ մանկանց», Կ. Պոլիս, 1876, թիւ 2, էջ 14:

առանձնահատկություններին: Մանկագիրը հիմնավորում է իր ասելիքը՝ առանց դիմելու «հնարանքի» մեթոդին, բնագրում կատարում է դիպաշարային այնպիսի դասավորություն, որ հեքիաթի վերջում հերոսները, ընկնելով փորձության մեջ, գիտակցում են իրենց արարքի հետեւանքները:

Երգիծաբանն իր խոստմանը հավատարիմ է մնում: Ականատեսն ենք այն հանգամանքի, որ «Թատրոն. բարեկամ մանկանց»-ում տպագրված պատմությունների միջոցով՝ Պարոնյանը երեխաներին հաղորդում է գիտելիքներ, հմտություններ, որոնք ձեռք են բերվում դաստիարակության օգնությամբ:

Աստվածաշնչյան այսօրինակ պատմությունների պարոնյանական վերաշարադրմամբ, ծանոթագրությամբ ու մեկնաբանմամբ հեքիաթների շարքի թվարկումը կարելի է շարունակել եւ յուրաքանչյուրի մեջ գտնել խրատական մի «խորհրդանիշ»: Մեր համոզմունքն ամբողջացնելու օրինակ է «Քրիստոսի մեկ հրաշքը» առակը:

Առակում զրույցի առարկա դարձած վերոգրյալ պատմությունը ընթերցողի համար ոչ նորություն էր, ոչ էլ երկնքից իջած մարգարեություն: Վկայությունը հետեւյալն է, թե ինչպես հինգ հացով Քրիստոսը կարողացել է հինգ հազար հոգի կշտացնել: հետաքրքրություն է ներկայացնում այն դրվագը, որ երգիծաբանն այս ամենը ոչ թե նկարագրում է իբրեւ արտասովոր իրողություն կամ հրաշք, այլ որպես հոմոն՝ համեմված սրամիտ ու ծիծաղաշարժ ուրվագծով: «Վարդապետին մէկը՝ օր մը՝ իր քարոզին մէջ այս հրաշքը պատմած ատեն՝ սխալելով եւ հացին ու հոգիին համրանքն իրարու հետ շփոթելով «Հինգ հազար հացով հինգ հոգի կշտացան» կը զրուցէ:

– Հայր սուրբ, կըսէ իսկոյն ժողովուրդէն մէկը, հացն էր հինգը, չէ թէ հոգին:

– Իրաւունք ունիք, օրհնած, վրայ կը բերէ վարդապետը իր սխալմունքը պարտիկ ուզելով, բայց ես գիտնալով այնպէս ըսի, հասկնալու համար՝ թէ արդեօք քարոզս մտիկ կընէ՞ք, եթէ ոչ կը քնանաք»¹¹:

Պարոնյանը՝ երեխաների ամենամտերիմ բարեկամը, այս եղանակով է կառուցել ու հանդիսադրել աստվածաշնչյան մնացյալ պատմությունները: Հովսեփ Գեղեցիկի կերպարով փառաբանել է ժրաջանու-

¹¹ «Թատրոն. բարեկամ մանկանց», Կ. Պոլիս, 1876, թիւ 4, էջ 28:

թյունն ու փութեռանդությունը, իսկ Դավիթի եւ Գողիաթի պարագայում՝ սրատես երգիծաբանի աչքից չեն վրիպել զորեղությունն ու կորովը: «Երեխան եւ նրա աստվածահաճո դաստիարակությունը մեծ տեղ են զբաղեցնում Աստվածաշնչում, որտեղ նա ներկայանում է որպես անմեղ, հոգով պարզ, խոնարհ եւ երկնքի արքայությունը ժառանգակից անձ: Ավետարանական դրվագներից մեկում պատմվում է, թե ինչպես, երբ Հիսուսի մոտ էին բերում մանուկների, առաքյալներն արգելում էին՝ մտածելով, թե դա հոգնություն կպատճառի Վարդապետին: Այդ տեսնելով՝ Քրիստոսն ասում է. «Թույլ տվեք այդ մանուկներին եւ մի՛ արգելեք, որ նրանք գան ինձ մոտ, որովհետեւ երկնքի արքայությունը այդպիսիններինն է» (Մատթ. ԺԹ. 14)»¹²:

«Թատրոն. բարեկամ մանկանց»-ը խմբագրելու տարիներին հարմար առիթն ու պատեհ ժամանակը երբեք չկորցնելով՝ երգիծաբանը շարունակել է երեխաների «միտքը սրել» աստվածաշնչյան պատմություններով: «Հ. Պարոնյանին բազմակողմանիորեն ուսումնասիրողը, — նկատում է Ա. Մանուկյանը, — չի կարող այլ գրողի որեւէ երկը շփոթել նրա գործերի հետ: Փոքրածավալ, մի քանի տողերից կազմված նյութերի, լրագրական սովորական հայտարարությունների մեջ անգամ Պարոնյանը մատնում է իրեն»¹³:

Պարոնյանն իր մանկական պարբերականում երեխաներին աստվածաշնչյան վերոհիշյալ պատմություններով խրատելու, սեփական սխալները գիտակցելու, ներողություն հայցելու, քրիստոնյային վայել դաստիարակելու մտադրությամբ է, որ անդրադարձել է Քրիստոսի պատմած «Անառակ որդի» առակին, որը Ղուկասի Ավետարանում է:

«Թատրոն. բարեկամ մանկանց» պարբերականում ընթերցելով «Անառակ որդի» առակը՝ առաջին հայացքից տեսնում ենք որդի, որն իրեն բաժին հասած ժառանգությունը վերցնում եւ հեռանում է հայրական տնից՝ այն միայնակ վայելելու ցանկությամբ: Ամբողջ ունեցվածքը վատնելուց ու կորցնելուց հետո, որպեսզի սովից չմեռնի, ինչ-որ մեկի մոտ ծառայության է անցնում: Սակայն ապարդյուն: Նույնիսկ օրվա հա-

¹² Հ. ՄԱՏԻՎՅԱՆ, «Երեխա» հասկացույթը կրոնական հայեցակարգում, ՀՀ ԳԱԱ Շիրակի հայագիտական հետազոտությունների կենտրոն, գիտական աշխատություններ, 2011, թիվ 14, էջ 136:

¹³ Ա. ՄԱՆՈՒԿՅԱՆ, Հ. Պարոնյանի գրական ժառանգության շուրջը, ՀՍՄԻ ԳԱ Տեղեկագիր հասարակական գիտությունների, թիվ 6, 1953, էջ 65:

ցին արժանանալ չի կարողանում: Վերջապես հիշում է, որ ունի հայր, որից կարող է ներողություն խնդրել: Հայրը հեռվից տեսնում է տուն վերադարձող որդուն եւ ընդառաջ վազելով՝ փարվում նրան: Ամոթահար որդին հորից ներում է խնդրում: «Ինչ հիանալի տեսարան, անառակ որդին իր յանցանքը կը խոստովանի եւ մեղայ կըսէ սրտանց. գթասիրտ հայրը կընդունի անոր զղջումը եւ ուրախութիւն ընելու համար ամենէն պարարտ կովը մորթել կուտայ. հարկ ու հարսնիք էր այն օրն իրեն համար»¹⁴:

Բարոյական այս սքանչելի առակի առանցքում տեսնում ենք անառակ, բայց զղջացող որդու եւ գթած ու ներող հոր, որը խորհրդապատկերում է Հայր Աստծուն եւ քրիստոնյա մարդուն, որ վատնում է Աստծու տված իր ողջ ունեցվածքը՝ միտք, առողջություն, ժամանակ, պարգեւներ, շնորհք, մի խոսքով՝ ամեն բան, ինչ անհրաժեշտ է աստվածապաշտ կյանք ապրելու համար:

«Ուրեմն, խրատական այս պատմութիւնը,— նկատում է Տ. Զաքարիա Ժ. վրդ. Բաղումյանը,— ապաշխարության, զղջման, ներողամտության եւ մարդուս հանդեպ Աստծու անսահման ողորմածության եւ անպայմանավոր սիրո մասին է: Այլ խոսքով՝ առակը պատկերում է քրիստոնյաներիս կյանքը՝ անկումներով եւ վերելքներով, զանազան մեղքերին հակվածությամբ ու նրանց դեմ անտեղիտալի պայքարներով»¹⁵:

Բայց անառակ քրիստոնյան, այս ամենն օգտագործելով միայն իր անձնական հաճույքների, վայելքների, ցանկութիւնները բավարարելու, սեփական եսը գոհացնելու, սեփական փառքն ունենալու համար, կորցնում է ամեն ինչ: Բայց փառք Աստծուն, որ այդ ամենը մարդուն վերագտնելու հնարավորութիւն է ընձեռում այն ժամանակ, երբ նա հասկանում, գիտակցում եւ ընդունում է իր մեղավորության չափաբաժինը, որոշում է դարձի գալու հնարավորութիւնը չկորցնել: «Ինչ քառսալ որ մարդու միտքը եւ կամքը հառաջացնեն, եւ մարդ ինքզինքը դնէ ինքնակործանման անդունդի եզերքին,— նկատում է Թորգոմ արք. Մանուկյանը,— նորեն աստվածային միջամտութիւն մը զայն պիտի վերադարձնէ ինքզինքին, հաստատելով կարգ ու կանոն, համաշափութիւն, եւ գիտակցութիւն տիեզերական կարգավորության մը, որուն մեջ մարդ

¹⁴ «Թատրոն, բարեկամ մանկանց», Կ. Պոլիս, 1876, թիւ 6, էջ 45:

¹⁵ Տ. Զաքարիա Ժ. վրդ. Բաղումեանի քարոզը՝ խօսուած Անառակի կիրակիին Ս. Գայեանէ վանքում մատուցուած Ս. Պատարագին, էջմիածին, 2022, Գ., էջ 29:

արարածը ունի եւ պիտի ունենա իր տեղը եւ պատասխանատվությունը, համաձայն Աստվածաշնչական հայտնություն¹⁶:

Հայր Աստված ներում է յուրաքանչյուրին, ով «Անառակ որդի» առականում նկարագրված զավակի պես զղջալով հետ է դառնում ու ներում հայցում: Աստված գթասիրտ ու ներող է, ինչպես այս պատմության հայրը, որ ընդառաջ վազեց որդուն, ներեց նրան ու մոռացավ որդու մեղքը:

Հայերեն առաջին մանկական «Թատրոն. բարեկամ մանկանց» պարբերականի լույս ընծայված համարները խոսում են այն մասին, որ Հ. Պարոնյանը պարբերականը խմբագրելիս բնավ չի շրջանցել Սուրբ Գրքի նյութերը, ավելին՝ իր իսկ ընտրությամբ որոշ պատմություններ առանձնացրել ու երեխաներին հասկանալի ներկայացնելու ցանկությամբ լուսաբանել է սեփական հայեցակետից:

Պարբերականում հրապարակված աստվածաշնչյան պատմությունները ոչ միայն միտված էին խթանելու Կ. Պոլսի հայկական ընտանիքներում ապրող երեխաների դաստիարակությունը, այլեւ դրանց շնորհիվ Պարոնյանը փորձել է որոշակի աշխարհայացք ձեւավորել Աստծու եւ առ Աստված հավատքի վերաբերյալ, բայց այս հանգամանքն ամենեւին չի նշանակում, թե խմբագրի ցանկությունը հրաշագործությունների մասին պատմություններով երեխաներին տպավորելն է եղել: Ամենակարեւորն այն է, որ մանկական պարբերականում տեղ գտած պատմություններն այնպիսի վարպետությամբ են մշակված եւ շարադրված, որ համապատասխանում են մանկական տարիքի ընթերցանության պահանջներին եւ որոշ դեպքերում նաեւ յուրացվում որպես հեքիաթ:

«Թատրոն. բարեկամ մանկանց» պարբերականում սուրբգրային նյութը քննության առնելու դրդապատճառները մի քանիսն են: Աստվածաշնչին անդրադառնալը, թերեւս, անհրաժեշտ նախապայման էր. դա առավել մեծացնում էր պարբերականի արժեքը, հարստացնում նրա բովանդակությունը, իսկ հայտնի պատմությունների մեկնաբանությունները ոչ միայն երեխաներին խրատելու պատեհ առիթ էին ստեղծում, այլեւ նպաստում էին նրանց դաստիարակությանը քրիստոնեական արժեհամակարգով:

«Թատրոն. բարեկամ մանկանց» մանկական պարբերականում աստվածաշնչյան թեմաների արծարծումը նպաստում էր ոչ միայն պոլսա-

¹⁶ Թ. Ա. Ր. Ք. ՄԱՆՈՒԿՅԱՆ, Հայ կրոնական դաստիարակությունը անցյալին եւ այսօր, էջմիածին, 1980, սեպտեմբեր, էջ 12:

հայ երեխաների շրջանում հոգեւոր արժեքների ձեւավորմանը, մատաղ սերնդի քրիստոնեական դաստիարակութեան խորացմանը, այլեւ առհասարակ ազգապահպանութեանը:

ՀԻՄՆԱԲԱՌԵՐ

Հակոբ Պարոնյան, Թատրոն. բարեկամ մանկանց, աստվածաշնչյան պատմություններ, դաստիարակություն:

РЕЗЮМЕ

Публикуемые номера первого армянского детского журнала «Театр: друг детей» были основаны также на духовных началах: при его редактировании А. Паронян нисколько не обошел библейскую тему, более того, некоторые истории он отобрал и со своей точки зрения пересказал с намерением преподнести их в доступной для детей форме.

Библейские рассказы, опубликованные в журнале, были не только призваны способствовать воспитанию детей, проживающих в армянских семьях Константинополя, но и благодаря им Паронян пытался сформировать у них определенное мировоззрение относительно Бога и веры в Бога, однако это обстоятельство не означает, что желание редактора состояло в том, чтобы только поразить детей красотой рассказов, мотивами чуда. Библейские сюжеты, о которых идет речь в детском журнале, разработаны с таким мастерством и написаны с таким глубокомыслием, что отвечают требованиям детского чтения, а в ряде случаев и усваиваются как сказки. В случае создания детской литературы в наше время вышеизложенные соображения заслуживают пристального внимания.

Итак, есть несколько причин для рассмотрения библейской темы в периодическом журнале «Театр: друг детей». Обращение к Библии было, пожалуй, необходимой предпосылкой, потому что благодаря этому ценность периодического журнала значительно возрастала, а толкования библейских рассказов на доступном детском языке не только создавали возможность дисциплинировать детей, но и способствовали их благородному и христианскому воспитанию.

Под редакцией Пароняна перасказ серии библейских историй, написанных для западноармянских детей в журнале «Театр: друг детей», является ядром для раскрытия, понимания и усвоения нравственного значения библейских историй и истин, а также изучения необходимости их присутствия в журнале.

SUMMARY

The published issues of the first Armenian children's periodical "Theater: Friend of Children" are based on the belief that when editing it, H. Paronyan did not bypass the biblical theme at all; moreover, he selected several stories and wrote them from his own point of view with the intention of presenting them in a way understandable for children.

The biblical stories published in the periodical were not only intended to contribute to the education of children living in Armenian families in Constantinople, but through them Paronyan tried to form in them a certain worldview regarding God and faith in God; however, this circumstance does not mean that the editor's desire was to impress the children with miraculous motives. The most important thing is that the biblical stories referred to in the children's periodical are developed with such skill and written with such depth that they meet the requirements of juvenile reading and, in some cases, are appropriated as fairy tales. In the case of the creation of children's literature, the above considerations are worthy of attention.

There are several reasons for addressing the biblical theme in the periodical "Theater: Friend of Children." Reference to the Bible was perhaps a necessary prerequisite, for by doing so the value of the periodical was greatly increased, and the interpretations of scriptural stories not only created an opportunity to discipline children, but also contributed to their virtuous and Christian upbringing.

Under the editorship of Paronyan, in the overview of stories written for Western Armenian children, the series of biblical stories published in "Theater: Friend of Children" are the core for uncovering the moral significance of biblical stories and exploring the necessity of their presence in the periodical.

